

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีพื้นที่ศึกษา คือ อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และชุมชนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

เกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

- 1) ความสำคัญและจำเป็นต่อการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้ได้รับการคุ้มครองเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายไทยและกติกาสากล ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ
- 2) ความโดดเด่นด้านศักยภาพของอุทยานแห่งชาติแม่ยมในการเป็นป่าต้นน้ำสำหรับพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลาง รวมถึงความหลากหลายของระบบนิเวศน์ป่าและชีวภาพ จำเป็นต่อการสร้างความยั่งยืนด้วยแนวทางการจัดการร่วมของภาคีหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่กับอุทยานแห่งชาติแม่ยม
- 3) ความโดดเด่นของชุมชนตำบลสะเอียบ ในบทบาทการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าแม่ยมให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 20 ปี
- 4) ความสามารถในการเป็นกรณีศึกษาหรือตัวอย่างสำหรับการขยายผลสู่ชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าอย่างยั่งยืน ตลอดถึงขยายผลสู่พื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติ เขตป่าสงวน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Document study)

เป็นการศึกษาเอกสารขั้นต้นที่เป็นหลักฐานโดยตรง มีลักษณะเป็นต้นฉบับ และเอกสารชั้นรองที่ผ่านการวิเคราะห์หรือตีความจากผู้อื่นมาแล้ว (1) เอกสารขั้นต้น ได้แก่ ข้อมูลด้าน ก. กติกาสากลของการจัดการพื้นที่คุ้มครอง นโยบาย แผน กฎหมาย และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติ ข. ข้อมูลข่าวสารทั่วไปที่เกี่ยวข้อง เช่น ใบแถลงการณ์ ใบแถลงข่าว เอกสารข่าว จุลสาร จดหมายเปิดผนึก เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม เป็นต้น (2) เอกสารชั้นรอง ได้แก่ รายงานการศึกษาวิจัย รายงานสรุปผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รายงานผลการประชุม/สัมมนา หนังสือ วารสาร นิตยสาร ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การศึกษาข้อมูลเอกสารทั้งหมด คณะผู้วิจัยจะทำการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะห้องสมุดสถาบันวิจัย สถาบันอุดมศึกษา ศูนย์ข้อมูลอุทยานแห่งชาติ ส่วนกลางและพื้นที่ ศูนย์ข้อมูลของชุมชน รวมถึงฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และเว็บไซต์ต่าง ๆ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field work study)

2.1 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยนี้มีขอบเขตการศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม 4 กลุ่ม เท่านั้น ได้แก่ (1) กลุ่ม/องค์กรชุมชนตำบลสะเอียบ เฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานและมีที่ดินทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว และบ้านแม่เต็น (2) อุทยานแห่งชาติแม่ยม (3) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ และ (4) กลุ่มชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและมีที่ดินทำกินโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม 6 หมู่บ้าน ตำบลสะเอียบ ได้แก่ บ้านนาฝาย บ้านป่าเลา บ้านนาหลวง บ้านห้วยโป่ง บ้านท่าวะ และบ้านป่าเลาเหนือ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย

ก. กลุ่ม/องค์กรชุมชนและองค์การภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมโดยตรง ได้แก่ กลุ่ม/องค์กรชุมชนตำบลสะเอียบ 4 หมู่บ้านที่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ข. กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องของการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมโดยอ้อม ได้แก่ กลุ่มชุมชนตำบลสะเอียบ 6 หมู่บ้าน ที่อาศัยโดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มเป้าหมาย คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติเป็นตัวแทนหรือผู้นำชุมชนทั้งที่มีตำแหน่งและไม่มีตำแหน่งทางการบริหารและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ผู้บริหาร สมาชิก และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ

ตารางที่ 3.1 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มเป้าหมาย	ผู้ให้ข้อมูลหลัก
กลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรง	
1. กลุ่ม/องค์กรชุมชน	
1.1 กลุ่มราษฎรรักรักษ์ป่า	1. ประธานคณะกรรมการ 2. คณะกรรมการ 10 ราย
1.2 คณะกรรมการคัดค้านการสร้างเขื่อนในอุทยานแห่งชาติแม่ยม	1. ประธานคณะกรรมการ 2. คณะกรรมการ 2 ราย
1.3 คณะกรรมการหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน	1. ผู้ใหญ่บ้าน 4 ราย
1.4 กลุ่มผู้มีประสบการณ์ทำงานร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม	1. ผู้นำชุมชน 5 ราย
2. อุทยานแห่งชาติแม่ยม	
อุทยานแห่งชาติแม่ยม	1. หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแม่ยม 2. หัวหน้าฝ่ายอุทยานแห่งชาติแม่ยม 2 ราย 3. เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม 3 ราย

3. องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ	
องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ	1. นายกององค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ 2. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ
กลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอ้อม	
ชุมชนที่อาศัยโดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม 6 หมู่บ้าน	1. กำนันตำบลสะเอียบ 2. ผู้ใหญ่บ้าน 5 ราย
รวม	37 ราย

2.2 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. แบบสัมภาษณ์การวิจัยนี้จะใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) สำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล (in-depth interview) โดยมีการสร้างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ด้วยคำถาม 2 ประเภท คือ 1) คำถามเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอย่างหรือสภาพดำรงอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ สภาพข้อเท็จจริง เหตุการณ์ กิจกรรม ผลลัพธ์ และ 2) คำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ควรจะเป็นในอนาคต ได้แก่ แนวคิด เจตนารมณ์ เหตุผล และข้อเสนอ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยจะสร้างรายการตรวจสอบสำหรับการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ครอบคลุม ลึกซึ้ง และเพียงพอต่อการวิเคราะห์ผลการวิจัย

ข. แบบสนทนากลุ่ม (focus group) เป็นการเก็บข้อมูลจากการจัดเวทีสนทนากลุ่มหรืออภิปรายร่วมกันของตัวแทนชุมชนที่อาศัยโดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมจำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่าเลา บ้านท่าวะ บ้านนาหลวง บ้านห้วยโป่ง บ้านนาฝาย บ้านป่าเลาเหนือ โดยคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่มีตำแหน่งทางการ (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) และมีการประสานงานกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม เพื่อสนทนา ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมอง ประสบการณ์ วิสัยทัศน์ เกี่ยวกับการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ค. แบบสังเกตการณ์แบบกึ่งมีส่วนร่วม (semi-participation observation) เป็นการสังเกตการณ์โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในบางกิจกรรมของชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา โดยสังเกตการณ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะสังเกตสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ การดำเนินกิจกรรมการจัดการป่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม การตื่นตัว ความใส่ใจของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ๆ การสังเกตการณ์แต่ละครั้งจะถูกบันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกต

ง. เครื่องบันทึกข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และกล้องถ่ายรูป

เครื่องบันทึกเสียง ทำการบันทึกบทสัมภาษณ์แบบคำต่อคำจากผู้ให้ข้อมูลหลักทุกกลุ่ม เพื่อบันทึกประเด็นสำคัญ วลีสำคัญ ข้อมูลรายละเอียด ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเฉพาะข้อมูล

หลักสำหรับใช้วิเคราะห์ผลการวิจัย ทั้งนี้ ก่อนเปิดเครื่องบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตหรือความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลหลักทุกครั้ง/ทุกราย ตามหลักจริยธรรมของนักวิจัย

สมุดจดบันทึก ทำการบันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ในประเด็นสำคัญ เขียนแผนภาพแสดงความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงประเด็น ทำการบันทึกผลการวิจัยเบื้องต้น และ/หรือข้อสังเกตการณ์ที่ได้ในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปทบทวน เรียบเรียง และใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ผลการวิจัย

กล้องถ่ายรูป ทำการบันทึกภาพบริบทของพื้นที่สนาม และการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ การบันทึกภาพนอกจากใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ยังช่วยให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจสภาพแวดล้อม บริบท และผลลัพธ์ ที่เป็นรูปธรรมจากการดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าแม่ยมโดยชุมชน

2.3 การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามของการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยยึดถือจริยธรรมนักวิจัยอย่างเคร่งครัด ได้แก่ การขอความยินยอมให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลหลัก การยึดหลักความเป็นกลาง การแสดงตนอย่างกัลยาณมิตรและความจริงใจกับผู้ให้ข้อมูลหลักทุกกลุ่ม โดยดำเนินการตามขั้นตอนเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1) ก่อนเข้าพื้นที่สนามข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการ (1) ติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อขอรับการยินยอมให้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ (2) ส่งหนังสือจากมหาวิทยาลัยขออนุญาตเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ (3) ประสานกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อบริหารการสัมภาษณ์

2) ระหว่างอยู่ในพื้นที่สนามข้อมูล

(1) กำหนดวันเวลาสถานที่สัมภาษณ์ โดยยึดหลักความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลหลัก

(2) เริ่มต้นการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ และทำการสัมภาษณ์ตามแนวสัมภาษณ์ที่เหมาะสมสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก

(3) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละกลุ่ม/รายอย่างกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการสัมภาษณ์ โดยการรับฟังอย่างตั้งใจ แสดงความสนใจ ข้อมูลทุกประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลหลักถ่ายทอดออกมา ใช้คำพูดสร้างบรรยากาศและความไว้วางใจ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักรู้สึกวางใจ และเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วนทุกประเด็นคำถาม

(4) การออกจากพื้นที่สนามข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์คำตอบมาพิจารณาการยุติการสัมภาษณ์ กล่าวคือ ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์จนได้คำตอบซ้ำ ๆ จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงยุติการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ คำตอบที่ได้มาเป็นคำตอบครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดการวิจัย

3) ภายหลังจากออกจากพื้นที่สนามข้อมูล คณะผู้วิจัยจัดส่งหนังสือขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการอนุรักษ์ข้อมูลสัมภาษณ์

ตารางที่ 3.2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	การเก็บรวบรวมข้อมูล
1) เพื่อศึกษาศักยภาพและภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่	การสัมภาษณ์, การสนทนากลุ่ม, การสังเกตการณ์แบบกึ่งมีส่วนร่วม
2) เพื่อศึกษาสถานภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่	การสัมภาษณ์, การสนทนากลุ่ม, การสังเกตการณ์แบบกึ่งมีส่วนร่วม
3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่	การสัมภาษณ์, การสนทนากลุ่ม, การสังเกตการณ์แบบกึ่งมีส่วนร่วม
4) เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์และนำเสนอตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่	การวิเคราะห์สังเคราะห์จากวัตถุประสงค์ข้อ 1-3

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. หน่วยการวิเคราะห์

การวิจัยนี้มีหน่วยการวิเคราะห์ระดับพื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2. แนวทางการวิเคราะห์

การวิจัยนี้มีแนวทางการวิเคราะห์ 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางเชิงประจักษ์ ทำการวิเคราะห์ตามลักษณะที่เป็นอยู่ เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่ออธิบายว่าอะไรคือปัญหาหรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ โดยพิจารณาจากสาเหตุและผล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปการพรรณนา และ 2) แนวทางเชิงปทัสถาน ทำการวิเคราะห์เพื่อเสนอทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาหรือรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต โดยวิเคราะห์สิ่งที่ควรจะเป็น และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปตัวแบบหรือข้อเสนอแนะเชิงคุณค่าสำหรับการนำไปปฏิบัติสำหรับอนาคต

3. เครื่องมือการวิเคราะห์

การวิจัยนี้จะใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ อธิบายผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์การศึกษาและกรอบแนวความคิดในการศึกษา โดยมีขั้นตอน ก. ถอดความจากเครื่องบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ ข. นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่มีเนื้อหาในประเด็นเดียวกัน มาสังเคราะห์ผลรวมกัน แล้วจัดระเบียบหรือกลุ่มข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ โดยใช้วัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวความคิดการวิจัยเป็นแนวทางในการจัดหมวดหมู่ประเด็น ค. วิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงเหตุและผล สรุปสาระสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์หรือการแสดงผลข้อมูล อธิบายเนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษา

การตรวจสอบคุณภาพการวิจัย

การวิจัยนี้ตรวจสอบคุณภาพผลการวิจัย 2 แนวทาง คือ (1) การตรวจสอบคุณภาพในภาคทฤษฎีหรือทางวิชาการโดยนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง (2) การตรวจสอบคุณภาพในภาคปฏิบัติหรือความเป็นไปได้ของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ โดยตัวแทนชุมชนอุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ

(1) การตรวจสอบคุณภาพในภาคทฤษฎีหรือทางวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ได้แก่ ก. ความแม่นยำตรงเชิงเนื้อหาของผลการวิจัย ทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยพิจารณาความสอดคล้องกับคำถามวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวความคิดการวิจัย และผลการวิจัย และ ข. ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ทำการตรวจสอบสามเส้าข้ามแหล่งข้อมูลระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน

(2) การตรวจสอบคุณภาพในภาคปฏิบัติหรือความเป็นไปได้ของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบคุณภาพผลการวิจัยด้านความเหมาะสม สอดคล้อง และความเป็นไปได้ต่อการนำไปปรับใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติของตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม